

1-ША РОСІЙСЬКА НАЦІОНАЛЬНА БРИГАДА СС «ДРУЖИНА»: ІЗ ІСТОРІЇ РОСІЙСЬКОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1941 – 1944 РР.)

1ST RUSSIAN NATIONAL BRIGADE OF SS «DRUZHINA»: FROM THE HISTORY OF RUSSIAN COLLABORATION DURING THE SECOND WORLD WAR (1941 – 1944)

Гетьманчук М. П.,

доктор історичних наук, професор кафедри політології та міжнародних відносин, Національний університет «Львівська політехніка» (Україна, Львів), e-mail: hetmanchuk@ukr.net, ORCID: <http://orcid.org/0000-002-2627-8161>

Hetmanchuk M. P.,

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of Political Science and International Relations, Lviv Polytechnic National University (Ukraine, Lviv), e-mail: hetmanchuk@ukr.net, ORCID: <http://orcid.org/0000-002-2627-8161>

У статті досліджується проблема російського колабораціонізму в роки Другої світової війни. Особлива увага звертається на участь російських громадян у військових формуваннях СС нацистської Німеччини. Показано особливості створення 1-ї Російської національної бригади СС «Дружина» та її участь у бойових діях проти радянських партизанів на окупованій німецькими військами території СРСР.

Ключові слова: Друга світова війна, Третій рейх, війська СС, спеціальний підрозділ СД «Цепелін», 1-ша Російська національна бригада СС «Дружина», радянські партизани.

The article explores the problem of Russian collaborationism during the Second World War. Particular attention is paid to the participation of Russian citizens in the military formations of the SS of Nazi Germany. The peculiarities of the creation of the 1st Russian National Brigade of the SS «Druzhina» and its participation in hostilities against the Soviet guerrillas in the territory occupied by German troops of the USSR are shown.

Keywords: Second World War, The Third Reich, SS troops, special unit division of the SD «Zeppelin», 1st Russian National Brigade of the SS «Druzhina», Soviet guerrillas.

В умовах провалу планів блискавичної війни проти СРСР, рейхсфюрер СС Г. Гімлер розпочав активну діяльність в рамках «Плану дій по політичному розкладанню в Радянському Союзі», підготовленого керівником відділу VI С, Головного управління імперської безпеки (Reichssicherheitshauptamt; РСХА) оберштурмбаннфюрером СС Х. Грейфе, якому судилося стати ключовою постаттю по формуванню російських військових підрозділів під егідою СД [17, с. 371]. Згідно цього плану, схваленого А. Гітлером 10 січня 1942 р., передбачалося створення спеціального розвідувально – диверсійного органу під умовною назвою «Цепелін - 21» [15, с. 126]. До складу організації «Цепелін» входили штаб і три відділи: 1) відділ Z1 (відбір і забезпечення агентури); 2) відділ Z2 (підготовка агентів та їх відправлення на завдання); 3) відділ Z3 (робота з діючими агентами, опрацювання матеріалів) [14, с. 107-108]. До них включили російських офіцерів і спеціалістів із числа емігрантів, що співпрацювали з есесівською розвідкою ще у довоєнну пору [6, с. 188-189].

У березні 1942 р. в Яблоні біля Любліна була створена диверсійно – розвідувальна школа виключно для російського контингенту. Одночасно в ній протягом 3 – 6 місяців 200 курсантів готувалися стати диверсантами, радистами, розвідниками. Влітку 1942 р. всі російські диверсійно - розвідувальні школи були зосереджені біля Бреслау, а школа з Яблоня перемістилася в місто Волау [32, с. 192-206]. Один із керівників німецької розвідки, начальник VI управління РСХА бригадефюрер СС В. Шелленберг відзначав, що в діяльності «Цепеліна» головну увагу приділялося масовості: «В таборах для військовополонених відбиралися тисячі росіян, яких після навчання закидали на парашутах у глибину російської території» [34, с. 290-291]. Після перших екзаменів на придатність військовополонені отримували статус німецького військовослужбовця і їм дозволялося носити форму Вермахту. Всього на радянсько – німецькому фронті було задіяно більше 130 розвідувальних і контррозвідувальних команд абверу та СД і біля 60 спеціальних шкіл, які готували шпигунів, диверсантів, терористів [31, с. 48].

Крім того, збройні підрозділи СД, які підпорядковувалися «Цепеліну», почали використовувати у боротьбі з партизанами [18, с. 297]. Керівник «Цепеліна» оберштурмбаннфюрер Х. Грейфе вирішив створити дві російські політичні партії: перша – націоналістичного спрямування; друга – мала об'єднати вороже налаштованих до сталінського режиму комуністів. Партійний проект, орієнтований на російських націоналістів, виявився більш успішним. В офіцерському таборі для військовополонених (Offflag – 68) у Сувалках 20 квітня 1942 р. було проголошено створення Національної партії російського народу, яку пізніше перейменували у Бойовий союз російських націоналістів (БСРН) [5, с. 432; 10, с. 137]. Його очолив підполковник Гіль В.В. (колишній начальник штабу 229-ї стрілецької дивізії Червоної Армії) (псевдонім «Родіонов»). У програму БСРН входила збройна боротьба проти радянської влади і встановлення після війни в Росії фашистської диктатури за німецьким зразком [9, с. 517]. Після проголошення БСРН та його програми В. Гіль – Родіонов закликав всіх військовополонених у Сувалках вступати до організації та її бойових загонів. Членами БСРН могли бути тільки чоловіки у віці 18 років всіх національностей [26, с. 108-109]. Вже на початку травня 1942 р. більше сотні військовополонених, які вступили до організації, були офіційно звільнені, обмундировані в чеську уніформу та в супроводі офіцерів СД переведені в розвідувально – диверсійний табір «Цепеліна» у м. Парчев. Тут з ними проводилися військові заняття, тактична підготовка, вивчення матеріальної частини німецької зброї, які тривали до червня 1942 р. [30, с. 147-151]. Через три тижні військових занять особовий склад загону («Дружина І») був залучений до проведення спеціальних операцій по знищенню євреїв та партизанів Армії Крайової (АК) у східних повітах Генерал - губернаторства. За словами В. Гіля – Родіонова мета операції полягала в тому, що одягнуті в цивільний одяг і, озбро-

ені вояки загону, видаючи себе за партизанський загін, який проник на територію генерал – губернаторства із східних окупованих районів, виявляли справжні партизанські групи, встановлювали з ними контакт, а потім знищували [30, с. 151-152].

При прочісуванні Парчевських курсанти розвідувальної школи СД вбили біля 1 500 чоловік в рамках проведення німецькими властями широкомасштабної акції («Рейнхард») [12, с. 81]. За рахунок поповнення із різних таборів для військовополонених сотню до літа 1942 р. розгорнули у батальйон, чисельність якого становила 500 чоловік (три роти і підрозділ тилового забезпечення). Особовий склад носив чеську уніформу, знаки розрізнення військ СС, але погони власного зразку, на рукавах офіцерського складу нашивалася чорна стрічка з написом «За Русь». На озброєнні батальйону знаходилося 150 автоматів, 50 станкових і ручних кулеметів, 20 мінометів, німецькі карабіни і пістолети [10, с. 137-138; 33, с. 235]. При «Дружині» знаходився німецький штаб зв'язку з командуванням військ СС даного району (20 німецьких офіцерів, унтер – офіцерів і солдатів СС).

В кінці серпня 1942 р. батальйон СД під командуванням В. Гіля – Родіонова передислокували на окуповану територію СРСР у місто Смоленськ. Начальник штабу батальйону майор А. Е. Блажевич (колишній начальник штабу артилерійського полку Червоної Армії) і кілька офіцерів були відкомандировані в особливий табір СС «Гайдов» під Люблін, де розпочали формування із військовополонених «Дружину II». Тут до А. Е. Блажевича приєднався генерал – майор, колишній командир 48-ї стрілецької дивізії Червоної Армії П. В. Богданов, який став заступником начальника штабу [2, с. 210-211]. Відбір добровольців до «Дружини II» завершився до середини грудня 1942 р. Німецьке керівництво СД у цей час активно залучало особовий склад «Дружини II» (300 чоловік) до ліквідації єврейського населення в дистрикті Люблін. За наказом А. Е. Блажевича був виготовлений прапор підрозділу – велике бархатне чорне полотнище з вишитими золотом черепом і кістками [30, с. 177]. В умовах розширення масштабів партизанського руху батальйон В. Гіля – Родіонова (біля 700 чоловік) у жовтні 1942 р. переводять в Могилевську область Білорусії, де він спільно із приданими 150 німецькими військовослужбовцями та білоруськими поліцейськими бере участь в боротьбі з партизанами [12, с. 93].

Восени 1942 р. командувач охоронними військами групи армій «Центр» генерал М. фон Шенкендорф розпочали підготовку до проведення антипартизанських операцій в Білорусії. У відповідності з директивою А. Гітлера № 46 від 18 серпня 1942 р. всі командувачі німецькими військами були зобов'язані надавати допомогу старшим есесівським та поліцейським начальникам районів засобами зв'язку, постачанням, військовими підрозділами [25, с. 163]. У другій половині січня 1943 р. «Дружина» В. Гіля – Родіонова була переведена у Слуцьк та залучена до проведення операції «Свято урожаю I» (Erntefest). Для виконання бойового за-

вдання із оперативного з'єднання «фон Готтберг» було виділено дві групи. Батальйон «Дружина» входив до другої групи (командир підполковник поліції Г. Гріп) разом із 11-м, 13-м, 22-м резервними поліцейськими батальйонами, підрозділами 23-го поліцейського полку СС, особливим батальйоном СС Дирлевангера, 15-м литовським батальйоном охоронної поліції, танковим взводом, артилерійською батареєю СС, саперними підрозділами [13, с. 175-176]. В цілому вона не досягнула мети – очищення від партизанів районів навколо Мінська. Тому командування СС і поліції вирішили продовжувати бойові дії і розпочало операцію «Свято урожаю II». В ній взяли участь три бойові групи. «Дружину» включили до складу бойової групи «Бінь», куди увійшли батальйон СС Дирлевангера, 1-й батальйон 23-го поліцейського полку СС, команди СД [24, с. 38-39]. В ході бойових дій під час цих двох операцій проводилася так звана «обробка населення» – вбито 3 490 чоловік, вивезено на роботу в Німеччину 1608 чоловіків і жінок, захоплено 2 953 голови великої рогатої худоби, розстріляно в слущькому гето 3000 євреїв [12, с. 101-103].

Згодом в Мінську була розроблена нова антипартизанська операція «Лютій» (Hornung), яка проводилася з 16 по 26 лютого 1943 р. під командуванням бригадефюрера СС К. фон Готтберга. До бойової групи «Схід» штандартенфюрера СС Г. Ангальта включили батальйон В. Гіля – Родіонова («Дружину»). Перед бойовими групами поставили завдання: 1) блокувати райони, де знаходилися табори і бази партизанів; 2) в оточених районах населені пункти знищувати; 3) цивільне населення відправляти у спеціальні збірні табори. Мова йшла про перетворення партизанських районів у «мертву зону» (die tote Zone) і пустиню [13, с. 186-187]. У складі групи «Схід» солдати «Дружини», наприклад, 24 лютого разом з батальйоном СС О. Дирлевангера спалили села Червоне озеро (140 вбитих), Заброддя (312), а 28 лютого село Осове (212 вбитих) [13, с. 194]. На нараді в генерального комісара Білорусії К. фон Готтберг озвучив результати, яких СС вдалося досягнути з 1 січня до початку березня 1943 р.: ліквідовано партизанів – 9432 чоловіки, підозрюваних у зв'язках з партизанами – 12 946, євреїв – 11 000, взято в полон партизанів – 233, відправлено в Німеччину – 3589 чоловік. Власні втрати німців та їх союзників становили 342 вбитих і 338 поранених [13, с. 196].

У березні 1943 р. «Дружина I» і «Дружина II», а також Особливий російський батальйон СС (командир колишній полковник Червоної Армії Васильєв), загін добровольців із розвідувальної школи у Волау (100 чоловік) об'єдналися в білоруському селі Лужжі (на схід від Молодечно) [14, с. 127-128]. Село Лужжі стало центром району, який був переданий німецькими властями В. Гілю – Родіонову для самостійного управління. На базі названих підрозділів наприкінці березня 1943 р. було створено 1-й Російський національний полк СС (1. Russische SS – National – Regiment). Його командиром був призначений В. Гіль – Родіонов, начальником штабу полку – А. Блажевич, начальником контррозвід-

ки (так званої служби попередження) полку П. Богданов. До складу полку після реорганізації входило три батальйони (в кожному три роти), ескадрон (два взводи на мотоциклах і один велосипедний), артилерійський дивізіон, школа прапорщиків та унтер – офіцерів. За різними даними в травні 1943 р. в полку налічувалося від 1200 до 1600 чоловік (утому числі 126 офіцерів) [50]. На озброєнні полку знаходилося 6 гармат, 95 станкових та ручних кулеметів, більше 200 автоматів. Під новою назвою 1-й Російський національний полк СС з 28 квітня до 12 травня взяв участь у двох антипартизанських операціях біля населених пунктів Молодечно – Вілейка – Лепель [29, с. 143].

Протягом травня – червня 1943 р. на базі полку сформували 1-шу Російську національну бригаду СС «Дружина», яку німецькі організатори називали Спеціальне з'єднання СС «Дружина» (SS – Sonderverband «Drushina»), або просто З'єднання СС «Дружина» (SS – Verband «Drushina»). Німецьке керівництво СД створило у бригаді новий штаб зв'язку, який очолив штурмбаннфюрер СС Аппель (у штабі постійно перебувало 10 – 12 німецьких офіцерів СС) [4, с. 433]. Біля 80% чисельності бригади складала поліцейські та місцева населення, а 20% колишні радянські військовополонені. Серед них росіяни складала 80%, білоруси, українці та представники інших національностей – 20%. В. Гіль – Родіонов з дозволу німців провів мобілізацію місцевої молоді у бригаду [15, с. 156-157; 30, с. 178]. Щодо чисельності бригади в науковій літературі існують чималі розбіжності. За різними оцінками вчених вона складала від 3 до 12 000 чоловік. Можна погодитися із тими дослідниками, які вважають, що чисельність бригади ніколи не перевищувала 4 – 5 000 чоловік [12, с. 117].

Особовий склад 1-ї Російської національної бригади СС «Дружина» під командуванням оберштурмбаннфюрера СС В. Гіля – Родіонова був одягнений у сіру уніформу загальних СС із чорними петлицями й німецькими орлами на лівих рукавах, пілотики з «мертвими головами», коричневі сорочки з галстуками. Унтер – офіцери мали на правому комірі руни СС та емблеми із зображенням свастики і перехрещених кісток та черепа, офіцери – погони із позолоченого шнурка та нарукавну стрічку з написом «За Русь» [28, с. 185]. На озброєнні новоствореної бригади СС було 5 полкових і 10 протитанкових гармат, 22 міномети різних калібрів, 40 станкових і 60 ручних кулеметів, більше 200 автоматів МР – 40, 20 автомобілів, 36 мотоциклів, 9 радіостанцій, більше 2 000 гвинтівка радянського, німецького та чеського виробництва. Командні посади у бригаді зайняли як колишні офіцери Червоної Армії, так і прибулі російські емігранти. Реформована бригада на завершальній стадії мала у своєму складі три стройові і один навчальний батальйони, автомобільну роту, артилерійські і мінометні батареї, кулеметну роту, навчальну унтер – офіцерську школу, роту бойового забезпечення, два кавалерійських взводи, комендантський взвод, санітарну частину, господарську частину, штурмову роту,

саперний взвод, взвод польової жандармерії, організований А. Блажевичем [26, с. 82-83].

Колишній офіцер бригади СС «Дружина» Л. Самутін вказує, що на чолі «Дружини П» А. Блажевич в Люблінні займався знищенням єврейського населення і грабежами та вихвалявся перед офіцерами своїм багатством [30, с. 175-176]. Не менше категоричним у своїх оцінках співробітник штабу генерала А. Власова полковник К. Кроміаді: «Гіль вмів прихилити до себе людей. Однак при ньому були два огидні суб'єкти – його ад'ютант і командир другого батальйону, майор Блажевич. Вони були різними людьми, але від обох віяло чекістським фанатизмом, і обидва ходили за своїм командиром як тіні: по – моему, вони його тримали у своїх руках» [21, с. 107]. Співробітник відділу пропаганди вермахту С. Фреліх вказує, що А. Блажевич намагався завоювати довіру німців своєю жорстокою поведінкою щодо місцевого населення та взятих у полон партизанів [12, с. 118].

При висвітленні історії 1-ї Російської національної бригади СС «Дружина» слід звернути увагу на події, пов'язані із невдалою спробою формування на основі її підрозділів «1-ї гвардійської бригади РВА». В кінці квітня 1943 р. керівництво VI управління РСХА доручило російській групі осіб, яка співпрацювала з абвером та СД, взяти під своє командування полк СС, що формувався у Лужках. Вони мала здійснювати тиск на В. Гіля – Родіонова, дискредитувати його і усунути від командування. До цієї групи (комісії) увійшли російські емігранти брати Сергій і Микола Іванови, К. Г. Кроміаді, І. К. Сахаров, граф Г. П. Ламсдорф, а також архімандрит Гермоген і колишній бригадний комісар Червоної Армії Г. Н. Жилєнков, який формально представляв Російську визвольну армію. Очолював групу штурмбаннфюрер СС Г. Шіндовскі [9, с. 518-519; 12, с. 120-121]. Всі вони раніше були причетні до створення під егідою абверу у березні 1942 р. в селищі Осінторф Вітебської області військового підрозділу «Сива голова» - «Граукопф» (Abwehr Abteilung 203, Unternehmen «Graukopf»), відомого під пропагандистською назвою «Російська національна народна армія» (РННА) [8, с. 147-148; 16, с. 60-143]. Завдяки підтримці місцевих органів СД В. Гіль – Родіонов залишився на своїй посаді, але змушений був передати під командування прибулій з Берліна групі кілька підрозділів: Особливий загін СС із Бреслау, навчальний батальйон, пропагандистський відділ (всього від 300 до 500 чоловік) [15, с. 164].

Поряд з реформуванням бригади СС «Дружина» її підрозділи активно залучалися до проведення антипартизанських операцій. У травні 1943 р. В. Гіль – Родіонов брав участь в операції «Травневий жук» (Maikafer), яка проводилася в Березинському, Бихівському, Кіровському та Климовецькому районах Могилевської області. До складу бригади під час проведення цієї операції включили роту латвійських поліцейських. Заслуговує особливої уваги участь бригади у великомасштабній антипартизанській операції «Коттбус», яка проводилася з 15 травня до 22 червня 1943 р. В ході операції німецьке командування планувало ліквідацію всього

партизанського краю між Мінськом і Полоцьком [12, с. 142-144]. Безпосереднє керівництво операцією здійснював вищий начальник СС і поліції в Білорусії, бригадефюрер СС К. фон Готтберг. Під їхнім командуванням знаходилося потужне оперативне з'єднання. За даними зарубіжних істориків, які використовували донесення вермахту і СС, чисельність німецького угруповання становила 16 662 чоловіки [22, с. 43-44; 23, с. 102; 24, с. 48]. В радянських джерелах стверджується, що операція тривала два місяці – з квітня по червень 1943 р. і чисельність німецького угруповання становила від 62 до 80 000 чоловік [27, с. 223]. Подібні донесення партизанської розвідки, з нашої точки зору, є явно завищеними і далекими від правди.

Саме проти Борисівсько – Бегомельської партизанської зони була задіяні підрозділи «Дружини» В. Гіля – Родіонова. Вони знаходилися у складі групи підполковника охоронної поліції Клумпа та при підтримці двох поліцейських батальйонів СС наступали в загальному напрямку на Бегомль. Основне завдання В. Гіля – Родіонова полягало в тому, щоб спільно з групою «Північ» відновити функціонування дороги Докшиці – Лепель та прикрити її від можливих партизанських нападів [24, с. 48.]. Операція «Коттбус» проводилася у відповідності з «Бойовими інструкціями по боротьбі проти партизанів на Сході» від 11 листопада 1942 р. і мала свої особливості. Бойові тактичні порядки оперативних груп формувалися у два ешалони: 1) перший, складався із суцільних ланцюгів солдатів, які мали прочісувати місцевість, виявляти місця розташування партизанів, скеровувати на них танки, авіацію; 2) другий складали мобільні підрозділи, які повинні були знищувати партизанські центри спротиву на місці, а також при виході партизанів з оточення [12, с. 153]. Партизанські формування Борисівсько – Бегомельської зони налічували 8 тисяч 158 чоловік (44 партизанські загони) [19, с. 208]. 29 травня 1943 р. підрозділи СС зайняли Бегомль, вибивши з міста партизанську бригаду «Залізняка». У той же час 3 червня 1943 р. есесівці бригади «Дружина» прорвалися до центральної бази цієї партизанської бригади, а один із її батальйонів захопив партизанський госпіталь і знищив поранених партизанів. До кінця червня 1943 р. Борисівсько – Бегомельська зона була повністю оточена і ліквідована [22, с. 44]. Втрати оперативного угруповання під час операції «Коттбус», згідно німецьких даних, становили 500 чоловік вбитими і пораненими. В боях з партизанами під час операції підрозділи В. Гіля – Родіонова також втратили не менше 200 – 250 чоловік вбитими і пораненими. Згідно німецьких даних було вбито у боях 6 087 партизанів, розстріляно 3 709, взято у полон 599 партизанів [12, с. 162, 175].

Після операції «Коттбус» бригаду СС «Дружина» залишили у північно – західній частині Борисівсько – Бегомельської партизанської зони. Керівництво СС і поліції Білорусії довіряло В. Гілю – Родіонову настільки, що передало під контроль бригади плацдарм на річці Поня. Важливість цього плацдарму полягала в тому, що він вклинювався у північну частину Борисівсько – Бегомельської зони

і заважав партизанам відновлювати втрачені позиції [23, с. 102]. Однак влітку 1943 р. ситуація в бригаді почала різко змінюватися. Поразки німецької армії під Сталінградом і на Курській дузі та новий наступ Червоної Армії вирішальним чином впливали на особовий склад бригади. Солдати і офіцери у своїй більшості почали усвідомлювати, що їхня спроба відродити Росію без більшовиків безповоротно провалилася. Бажання вижити будь – якою ціною, незважаючи на жертви, які прийдеться внести заради цього, почало оволодівати всіма без виключення. Подальші події засвідчили, що бригада СС на чолі з її командиром В. Гіль – Родіоновим почала стрімко розкладатися. Очевидець цього Л. Самутін згадує: «Гілю було напльовано на все. Він завів собі молоду жінку і пив все більше і більше. Навколо нього утворилося вузьке коло його приспівників і товаришів по чарці... мене все більше лякали розповіді про повну безідейність, що панувала в цьому колі, про настрої, які можна описати як «банкет під час чуми» » [30, с. 178]. Керівництво СД також почало висловлювати сумніви у здатності В. Гіль – Родіонова командувати бригадою. Бригадефюрер СС В. Шелленберг у своїх мемуарах зазначає, що він неодноразово попереджував про це Г. Гімлера, пропонуючи усунути В. Гіля – Родіонова від боротьби з партизанами [34, с. 295].

Сталінське керівництво СРСР уже в кінці 1941р. розуміло, що проти партизанів будуть діяти не тільки німецькі війська, але й колабораціоністські формування із радянських громадян. Знання місцевості, мови і людей, а також тактики партизанів робило з колабораціоністів цінних союзників для німців і вкрай небезпечних ворогів для партизанів. Тому Москва почала використовувати для боротьби з ними нестандартні засоби боротьби. Починаючи з літа 1942 р. партизани почали не тільки знищувати таких зрадників, але й вести серед них пропагандистську роботу й переманювати на сторону радянської влади [3, с. 370-375; 20, с. 94-95]. Із осені 1942р. переговори із військовослужбовцями бригади СС «Дружина» вели представники Полоцько – Лепельської партизанської зони, з весни 1943 р. – бригади імені К. Ворошилова (командир Д. Тябут), Дубова (командир Ф. Дубровський), імені Чапаєва (командир В. Мельников, імені ЦК КП Білорусії (командир А. Медведєв), з липня 1943 р. – партизанської бригади «Залізняка» (командир І. Тітков) [11, с. 322-323].

У цьому напрямі активну діяльність почав проводити Бегомельський підпільний райком КП(б) Білорусії, що знаходився при бригаді «Залізняка». З 11 липня 1943 р. В. Гіль – Родіонов розпочав листування із командуванням цієї бригади (всього було 20 листів) про можливість переходу до партизанів, але вимагав гарантій. Командир бригади «Залізняка» І. Тітков 23 липня 1943 р. отримав розпорядження начальника Центрального штабу партизанського руху П. Пономаренка: «Дати гарантію, посилити агітацію, використовуючи будь – який зв'язок, в тому числі особисте листування з Гіль – Родіоновим, для розкладання його бригади» [12, с. 200]. Командування бригади партизанської бри-

гади «Залізняка» у своєму зверненні закликала всю бригаду СС «Дружина» перейти до партизанів. При цьому давалася гарантія – ніхто не буде арештований, крім осіб, яких вимагають ізолювати партизани. Всім офіцерам будуть відновлені радянські військові звання, вони зможуть налагодити листування з родинами, оформити через ЦШПР грошові атестати. Біля села Будилівка 16 серпня 1943 р. І. Тітков особисто передав радіограму начальника ЦШПР П. Пономаренка командирі «Дружини» В. Гілю – Родіонову. В ній були визначено умови переходу до партизанів: 1) бригада у повному складі, з озброєнням, складами боєприпасів, запасами продовольства, переходить у підпорядкування командування партизанського з'єднання і зразу починає бойові дії проти німецьких окупантів; 2) командування бригади передає у розпорядження партизанського штабу для передачі до суду начальника контррозвідки Богданова і гауптштурмфюрера СС, князя Святополка – Мирського; 3) якщо вимоги будуть дотримані, командування партизанського з'єднання надасть їм можливість «в боях спокутувати свою вину перед Радянською Батьківщиною і її народом» [12, с. 208].

У відповідь В. Гіль – Родіонов 16 липня 1943 р. оголосив наказ по підрозділах 1-ї Антифашистської партизанської бригади (нову назву «Дружини» затвердили ЦК КП(б) і ЦШПР) в якому зазначалося: від цього дня бригаду називати «1-ша Антифашистська партизанська бригада; відмінити німецьке військове привітання і запровадити радянське; зняти всі фашистські знаки – свастики, черепи та інші [15, с. 169]. 1-ша Антифашистська партизанська бригада зразу розпочала 17 – 22 серпня 1943 р. успішні бої з німецькими військами за оволодіння Докшицями та станцією Крулевщина. Згідно звіту В. Родіонова після цих боїв чисельність бригади становила: 106 офіцерів, 151 чоловік молодшого командного складу, 1175 рядових. Втрати бригади за цей період становили 32 чоловіки вбитими і пораненими, 184 пропалими безвісті (в основному дезертири) [23, с. 111]. В Глибокому службовці «Цеппеліну» розгорнули збірний пункт для тих, хто повернувся назад. За їхніми даними на пункт повернулося не менше 500 чоловік, у тому числі 30 офіцерів [12, с. 231]. Сам В. Родіонов був нагороджений радянським орденом Червоної Зірки і йому присвоїли військове звання полковника. Достатньо відзначити, що його партизанська бригада весною 1944 р. під час операції «Весняний празник» була фактично розгромлена, втратила 1026 чоловік і перестала існувати. Сам В. Родіонов загинув у бою 14 травня 1944 р. Його загибель у своїх мемуарах описує С. Штеєнберг: «Зимово 1943 – 1944 р. триста відділених бійців бригади попали в оточення біля станції Зябки і були повністю знищені. Гіля (пораненого) застрелив один із його колишніх офіцерів зі словами «Собаці собача смерть!»» [35, с. 152].

Список використаних джерел

1. Александров К., 2009. 'Офицерский корпус армии генерал-лейтенанта А. А. Власова 1944-1945', СПб.: Издательство «Блиц», 1117 с.

2. Александров К., 2005. 'Русские солдаты Вермахта. Герои или предатели: Сборник статей и материалов', М.: Яуза, Эксмо, 752 с.

3. Армстронг Д., 2007. 'Партизанская война. Стратегия и тактика. 1941-1943', пер. с англ., М.: ЗАО Центрполиграф, 429 с.

4. Боляновский А. В., 2013. 'Иноземні військові формування у Збройних силах Німеччини (1939-1945 рр.)', Львів: Видавництво Львівської політехніки, 880 с.

5. Гарин И. И., 2018. 'Русский фашизм', Харьков: Фолио, 475 с.

6. Гончаренко О. Г., 2005. 'Белоэмигранты между звездой и свастикой', М.: Вече, 352 с.

7. Гофман И., 2014. 'Русская освободительная армия' против Сталина', пер. с нем., М.: АСТ, 539 с.

8. Грибков И. В., Жуков Д. А., Ковтун И. И., 2011. 'Особый штаб «Россия»', М.: Вече, 464 с.

9. Дробязко С. И., Романько О. В., Семенов К. К., 2009. 'Иностранные формирования Третьего рейха', М.: АСТ: Астрель, 845 с.

10. Дробязко С. И., 2004. 'Под знаменами врага. Антисоветские формирования в составе германских вооруженных сил 1941-1945 гг.', М.: Эксмо, 608 с.

11. Ермолов И. Г., 2013. 'Под знаменами Гитлера. Советские граждане в союзе с нацистами на оккупированных территориях РСФСР в 1941-1944 гг.', М.: Вече, 464 с.

12. Жуков Д. А., Ковтун И. И., 2010. '1-я русская бригада СС «Дружина»', М.: Вече, 368 с.

13. Жуков Д. А., Ковтун И. И., 2013. 'Охотники за партизанами. Бригада Дирлвангера', М.: Вече, 448 с.

14. Жуков Д. А., Ковтун И. И., 2009. 'Русские эсесовцы в бою. Солдаты или каратели?', М.: Яуза-пресс, 320 с.

15. Жуков Д. А., Ковтун И. И., 2013. 'Русские эсесовцы', М.: Вече, 416 с.

16. Жуков Д. А., Ковтун И. И., 2012. 'РННА. Враг в советской форме', М.: Вече, 336 с.

17. Залеский К. А., 2009. 'Охранные отряды нацизма. Полная энциклопедия СС', М.: Вече, 784 с.

18. Иоффе Э. Г., 2007. 'Абвер, полиция безопасности и СД, тайная полевая полиция, отдел «Иностранная армия Восток» в западных областях СССР. Стратегия и тактика. 1939-1945 гг.', Минск: Харвест, 384 с.

19. Князьков А. С., Чернов Ю. И., 2001. 'В период коренного перелома // Партизанское движение (По опыту Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.)', М.: «Кучково поле», С. 162-233.

20. Ковалев Б. Н., 2004. 'Нацистская оккупация и коллаборационизм в России, 1941-1944', М.: «Издательство АСТ»: «Транзиткнига», 483 с.

21. Кромиад К. Г., 2011. '«За землю, за волю». Воспоминания соратника генерала Власова', М.: Вече, 336 с.

22. Michaelis R., 2004. 'Der Weg zur 36. Waffen-Grenadier-Division der SS', Rodgau: Verlag für Militärische Zeitgeschichte Andreas Liebich, 104 s.

23. Michaelis R., 2006. 'Russens in der Waffen-SS. 29. Waffen-Grenadier-Division der SS «RONA» (russische Nr. 1). 30. Waffen-Grenadier-Division der SS (russische Nr. 2). SS-Verband «Drushina»', Dresden: Winkelrudd Verlag, 130 s.

24. Munoz A. J., 2000. 'The Druzhina SS Brigade: A History, 1941-1943', New-York: Axis Europa Books, 98 p.

25. Мюллер Н., 2010. 'Вермахт и оккупация', пер. с нем., М.: Вече, 368 с.

26. Окоороков А. В., 2000. 'Антисоветские воинские формирования в годы Второй мировой войны', М.: Военный университет МО РФ, 174 с.

27. Попов А. Ю., 2003. 'НКВД и партизанское движение', М.: «ОЛМА-ПРЕСС», 383 с.

28. Романько О. В., 2008. 'Коричневые тени в Польше. Белоруссия 1941-1944', М.: Вече, 432 с.

29. Семенов К. К., 2007. 'Дивизии войск СС. История организации, структура, боевое применение', М.: Яуза-пресс, 288 с.

30. Самутин Л., 2013. 'Я был власовцем', М.: Яуза-пресс, 320 с.

31. Терещенко А. С., 2013. 'СМЕРШ – Чистилище Красной Армии: Сталинские «волкодавы»', М.: Яуза, Эксмо, 384 с.

32. Чуев С. Г., 2003. 'Спецслужбы Третьего рейха', СПб.: Издательский Дом «Нева». – Кн. 2., 447 с.

33. Чуев С., 2004. 'Проклятые солдаты', М.: Эксмо, 576 с.

34. Шелленберг В., 1998. 'Мумуары', пер. с нем., Минск: Родиола-плюс, 480 с.

35. Штеенберг С., 2005. 'Власов', пер. с англ., М.: Эксмо, 320 с.

References

1. Aleksandrov K., 2009. 'Oficerskij korpus armii general-lejtenantanta A. A. Wlasova 1944-1945 (The officer corps of the army of Lieutenant General A. A. Vlasov)', SPb.: Izdatielstvo «Blic», 1117 s.

2. Aleksandrov K., 2005. 'Russkije soldaty Wermachta. Heroi ili predatieli: Sbornik statiej I materialov (Russian soldiers of the Wehrmacht. Heroes or traitors: Collection of articles and materials)', М.: Jauza, Eksmo, 752 s.

3. Armstrong D., 2007. 'Partizanskaja vojna. Stratiéhija i taktika. 1941-1943 (Guerrilla War. Strategy and tactics. 1941-1943)', trans. with English, М.: ZAO Centropoligraf, 429 s.

4. Bolianovskij A., 2013. 'Inozemni vijskovi formuwanja u Zbrojnych sylach Nimeczyny (1939-1945 rr.) (Foreign military formations in the German Armed Forces (1939-1945))', Lviv: Wydawnictwo Lvivskoji politechniki, 880 s.

5. Honzarenko J. H., 2005. 'Bieloemigranty miezdu zviezdoj i swastikoj (White emigrants between a star and a swastika)', М.: Vecze, 352 s.

6. Harin I. I., 2018. 'Russkij fashizm (Russian fascism)', Charkov: Folio, 475 s.

7. Hofman I., 2014. '«Russkaja osvoboditel'naja armija» protiv Stalina (Russian Liberation Army against Stalin)', trans. with him, М.: AST, 539 s.

8. Hribkov I. W., Zukov D. A., 2011. 'Osobyj schtab «Rossija» (Special Headquarters «Russia»)', М.: Vecze, 464 s.

9. Drobjazko S. I., Romanko O. W., Semenov K. K., 2009. 'Inostrannyje formirovanija Tretiego rejcha (Foreign Formations of the Third Reich)', М.: AST: Astrel, 845 s.

10. Drobjazko S. I., 2004. 'Pod znamionami wraha. Antisovietskije formirovanija v sostavie germanskich woornennyh sil 1941-1945 (Under the banner of the enemy. Anti-Soviet formations in the German Armed Forces in 1941-1945)', М.: Eksmo, 608 s.

11. Ermolov I. H., 2013. 'Pod znamionami Hitlera. Sovietskije grazhdanie v sojuzie s nacistami na okkupirovannyh territorijach RSFSR v 1941-1944 rr. (Under the banners of Hitler. Soviet citizens in alliance with the Nazis in the occupied territories of the RSFSR in 1941-1944)', М.: Vecze, 464 s.

12. Zukov D. A., Kovtun I. I., 2010. '1-ja russkaja brigada SS «Druzina» (1st Russian Brigade of SS «Druzina»)', М.: Vecze, 368 s.

13. Zukov D. A., Kovtun I. I., 2013. 'Ochotniki za partizanami. Brigada Dirlevanhera (Partizan hunters. Dirlewanger Brigade)', М.: Vecze, 448 s.

14. Zukov D. A., Kovtun I. I., 2009. 'Russkije esesovcy v boju. Soldaty ili karatieli? (Russian SS in battle. Soldiers or executors?)', М.: Jauza-press, 320 s.

15. Zukov D. A., Kovtun I. I., 2013. 'Russkije esesovcy (Russian SS)', М.: Vecze, 416 s.

16. Zukov D. A., Kovtun I. I., 2012. 'RNNA. Wrag v sovietskoj formie (RNNA. Enemy in Soviet uniform)', М.: Vecze, 336 s.

17. Zalesskij K. A., 2009. 'Ochrannyje otriady nacizma. Polnaja enciclopedia SS (Guard detachments of Nazism. Complete Encyclopedia SS)', М.: Vecze, 784 s.

18. Ioffe E. H., 2007. 'Abwer, policija bezopasnosti I SD, tajnaja polewaja policija, otdiel «Inostrannyje armii Wostok» v zapadnyh oblastiach SSSR. Stratiéhija i taktika. 1939-1945 (Abwehr, Security and SD Police, Secret Field

Police, Department of «Foreign Armies East» in the Western Reifions of the USSR. Strategy and tactics. 1939-1945)', Minsk: Charvest, 384 s.

19. Kniazkov A. S., Czernov J., 2001. 'W period korienonogo pereloma // Partizanskoje dwizenije (Po opytu Wielikoj Oticzestwiennej wojny 1941-1945) (During the period of radical fracture. Partisan Movement (According to the experience of World War 1941-1945))', М.: Kuczko pole, s. 162-233.

20. Kovalev B. N., 2004. 'Nacistskaja okkupacija i kol-laboracionism v Rossii, 1941-1944 (Nazi occupation and cllaboration in Russia, 1941-1944)', М.: AST: Transitkniga, 483 s.

21. Kromiadi K. H., 2011. '«Za ziemi lu, za wolu». Wspominanija soratnika generala Vlasowa («For the earth, for the will»). Memoirs of a comrade-in-arms of General Vlasov', М.: Vecze, 336 s.

22. Michaelis R., 2004. 'Der Weg zur 36. Waffen-Grenadier-Division der SS', Rodgau: Verlag für Militarische Zeitgeschichte Andreas Liebich, 104 s.

23. Michaelis R., 2006. 'Russen in der Waffen-SS. 29. Waffen-Grenadier-Division der SS «RONA» (russische Nr. 1). 30. Waffen-Grenadier-Division der SS (russische Nr. 2). SS-Verband «Drushina»', Dresden: Winkelried Verlag, 130 s.

24. Munoz A. J., 2000. 'The Druzhina SS Brigade: A History, 1941-1943', New-York: Axis Europa Books, 98 p.

25. Muller H., 2010. 'Wermacht i okkupacija (Wehrmacht and the occupation)', М.: Vecze, 368 s.

26. Okorokov A. W., 2000. 'Antisovietskije woinskije formirovanija v gody Wtoroj mirovoj wojny (Anti-Soviet military units during the Second World War)', М.: Wojennyj universitet MO RF, 174 s.

27. Popov A. J., 2003. 'NKWD i partizanskoje dwizenije (NKVD and partisan movement)', М.: OLMA-PRESS, 383 s.

28. Romanko O. W., 2008. 'Koriczniewyje tieni v Polesje. Bielorusija 1941-1944 (Brown shadows in Polesie. Belarus 1941-1944)', М.: Vecze, 432 s.

29. Semenov K. K., 2007. 'Divizii wojsk SS. Istorija organizacii, structura, bojewoje primienieje (SS divisions. History of organization, structure, combat use)', М.: Jauza-press, 288 s.

30. Samutin L., 2013. 'Ja byl wlasovcem (I was a Vlasovite)', М.: Jauza-press, 320 s.

31. Tereshchenko A. S., 2013. 'SMERSH – Czistilishcze Krasnoj Armii: Stalinskije «wolkodawy» (SMERSH-Purgatory of the Red Army: Stalin's «wolfhounds»)', М.: Jauza-press, 384 s.

32. Czuev S. H., 2003. 'Spiecslužby Tretiego rejcha', SPb.: Izdatielskij Dom «Nieva», Kn. 2., 447 s.

33. Czuev S. H., 2004. 'Proklijatyje soldaty (Damned Soldiers)', М.: Eksmo, 576 s.

34. Schellenberg, W., 1998. 'Memuary (Memoirs)', trans. with him, Mn.: Rodiola-plus, 480 s.

35. Steenberg S., 'General Vlasov (General Vlasov)', trans. with English, М.: Eksmo, 320 s.